

Установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Рэктар БДУКМ

 Н.У. Карчэўская

 2025 г.

Рэгістрацыйны № ВД- 6-70 /эвуч.

СТЫЛІСТЫКА І КУЛЬТУРА МАЎЛЕННЯ

*Вучэбная праграма
ўстановы адукацыі па вучэбнай дысцыпліне
для спецыяльнасці 6-05-0322-01 Бібліятэчна-інфармацыйная дзейнасць*

Вучэбная праграма складзена на аснове адукацыйнага стандарту агульнай вышэйшай адукацыі АСВА 6-05-0322-01-2023 па спецыяльнасці 6-05-0322-01 Бібліятэчна-інфармацыйная дзейнасць, зацверджанага пастановай Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь ад 21.08.2023 № 270, вучэбных планаў БДУКМ па спецыяльнасці 6-05-0322-01 Бібліятэчна-інфармацыйная дзейнасць

СКЛАДАЛЬНІК:

А. М. Пісарэнка, загадчык кафедры беларускай і замежнай філалогіі ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў», кандыдат філалагічных навук, дацэнт;

РЭЦЭНЗЕНТЫ:

В. П. Русак, загадчык аддзела сучаснай беларускай мовы Дзяржаўнай навуковай установы «Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі», доктар філалагічных навук, дацэнт;

А. А. Жэлуновіч, загадчык кафедры рускай мовы як замежнай установы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў», кандыдат філалагічных навук, дацэнт.

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЯРДЖЭННЯ:

кафедрай беларускай і замежнай філалогіі ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў» (пракакол № 10 ад 20.05.2025);

прэзідыумам навукова-метадычнага савета ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў» (пракакол № 9 ад 22.05.2025)

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Важнай умовай высокай агульнай культуры асобы з’яўляецца валоданне правільным, дакладным, выразным вусным і пісьмовым маўленнем.

«Стылістыка і культура маўлення» – гэта як раз тэарэтычная і прыкладная вучэбная дысцыпліна, тэарэтычны і фактычны матэрыял якой накіраваны на засваенне ўсіх моўных норм (арфаэпічных, акцэнталагічных, лексіка-фразеалагічных, граматычных, пунктуацыйных), вывучэнне камунікатыўных якасцей маўлення, на азнаямленне са сродкамі іх рэалізацыі, выяўленне іх сувязі з функцыянальнымі стылямі мовы.

Мэтай вучэбнай дысцыпліны з’яўляецца павышэнне вуснай і пісьмовай маўленчай культуры студэнтаў, выпрацоўка навыкаў і ўменняў нарматыўнага выкарыстання моўных сродкаў у працэсе камунікацыі. Засваенне тэарэтычных ведаў дапаможа будучаму спецыялісту сферы культуры правільна ацэньваць моўныя адзінкі і матывавана прымяняць іх пры рэалізацыі камунікатыўных якасцей маўлення і пры пабудове тэматычна і структурна завершаных тэкстаў розных функцыянальных стыляў, у тым ліку навуковага, афіцыйна-справавога.

Змест вучэбнай дысцыпліны “Стылістыка і культура маўлення” вызначаецца яе *задачамі*:

– узнавіць, сістэматызаваць веды па ўсіх раздзелах мовазнаўства, паколькі гэта вучэбная дысцыпліна як навука пра дасканалую, нарматыўную, выразную мову цесна звязана з усімі раздзелаў лінгвістыкі, а таксама – логікай, псіхалогіяй, літаратурай, эстэтыкай і інш. ;

– павысіць маўленчую культуру студэнтаў, выпрацаваць навыкі і ўменні правільнага, нарматыўнага выкарыстання сродкаў мовы ў працэсе камунікацыі;

– выпрацоўваць у студэнтаў патрабавальнасць да правільнасці і чысціні маўлення ў сацыякультурнай і вучэбна-навуковай сферах дзейнасці;

– фарміраваць у маўленчай свядомасці навучэнцаў паняцце пра агульныя прынцыпы стылістыкі, асновы сістэмнасці стыляў, законы, якія кіруюць функцыянаваннем моўных сродкаў у розных сферах зносін, спецыфічныя рысы функцыянальных стыляў, іх гістарычнай зменлівасці, варыянтнасці ў залежнасці ад сферы ўжывання мовы;

– даць неабходную сістэму ведаў пра моўную культуру, асноўныя якасці – паказчыкі добрай мовы, суадносіны сродкаў масавай камунікацыі з культурай мовы, пра стылістычныя рэсурсы, стылістычныя нормы, тыпы іх парушэнняў і шляхі ліквідацыі гэтых парушэнняў, а таксама прамоўніцкае майстэрства;

– навучыць правільна ацэньваць моўныя сродкі і прымяняць іх пры пабудове тэматычна і структурна завершаных, разнастайных паводле жанраў тэкстаў (як пісьмовых, так і вусных);

– садзейнічаць развіццю маўленчай культуры як аднаго з аспектаў фарміравання прафесійнай культуры высокакваліфікаванага спецыяліста;

– удакладніць, развіць уяўленне пра суадносіны сродкаў масавай камунікацыі з культурай маўлення.

Вучэбная праграма прадугледжвае выкарыстанне сучасных педагагічных тэхналогій па навучанні камунікацыйным формам зносін, развіцці культуры маўлення, яго правільнасці, дакладнасці, лагічнасці, чысціні, дарэчнасці, разнастайнасці, выразнасці з прымяненнем розных метадаў: аналізу канкрэтных маўленчых сітуацый, імітацыйных практыкаванняў, правядзеннем круглых сталоў і семінараў-дыспутаў і інш.

Такія тэхналогіі па фарміраванні разнастайных кампетэнцый, разуменні навуковай і навучальнай інфармацыі, развіцці прафесійнай эрудыцыі актуалізуюць веды, акрэсліваюць сферу іх прымянення ў практычнай дзейнасці, арыентуюць на пастаяннае самастойнае папаўненне ведаў з прымяненнем апошніх навацый як навуковых, так і метадычных.

Засваенне вучэбнай дысцыпліны накіравана на фарміраванне наступных сацыяльна-асобасных *кампетэнцый*:

развіваць прафесійную маўленчую эрудыцыю, акрэсліваць сферу прымяненняў моўных сродкаў, арыентаваць на пастаяннае самастойнае папаўненне ведаў.

У выніку засваення вучэбнай дысцыпліны студэнты павінны *ведаць*:

– арфаэпічныя, акцэнталагічныя, арфаграфічныя, лексічныя, фразеалагічныя, словаўтваральныя, граматычныя і пунктуацыйныя нормы сучаснай беларускай літаратурнай мовы;

– прычыны парушэнняў літаратурных норм і сосабы іх ліквідацыі;

– пра матываванае адхіленне ад літаратурных нормаў менавіта ў мастацкім стылі;

– усе камунікатыўныя якасці маўлення;

– функцыянальныя стылі, іх характэрныя прыметы, а таксама стылістычныя рэсурсы мовы;

умець:

– правільна афармляць свае думкі з захаваннем усіх літаратурных норм;

– даваць падрабязную характарыстыку прымет усіх функцыянальных стыляў;

– усведамляць стылёвую структуру кантэксту;

– размяжоўваць стылістычны і граматычны аспекты тэксту, пазбягаць падмены стылістычнай кваліфікацыі моўных з’яў граматычнай;

– мэтанакіравана выбіраць, асэнсоўваць і выкарыстоўваць выразныя сродкі мовы ў канкрэтных моўных і маўленчых сітуацыях;

– рэалізаваць камунікатыўныя якасці маўлення ў адпаведнасці з жанрам, стылем і канкрэтнай сітуацыяй;

валодаць навыкамі вуснай і пісьмовай камунікацыі, быць здольным да сацыяльнага ўзаемадзеяння.

У ходзе адукацыйнага працэсу па вучэбнай дысцыпліне «Стылістыка і культура маўлення» студэнт павінен набыць не толькі тэарэтычныя і практычныя веды, уменні і навыкі па спецыяльнасці, але і развіваць асабісты каштоўнасны, духоўны патэнцыял, фарміраваць якасці патрыёта і грамадзяніна, які гатовы да актыўнага ўдзелу ў сацыяльна-культурным жыцці краіны.

З мэтай эфектыўнасці вывучэння дысцыпліны «Стылістыка і культура маўлення» рэкамендуецца выкарыстоўваць тлумачальна-ілюстрацыйныя тэхналогіі для эфектыўнасці перадачы абагульненай і сістэматызаванай інфармацыі, тэхналогіі для актывізацыі разомувай дзейнасці студэнтаў (праблемнае навучанне), для эфектыўнасці кіравання і арганізацыі вучэбнага працэсу (індывідуалізацыя навучання), інтэрактыўныя метады практыка-арыентаванага навучання (калектыўныя дыскусіі). Змест вучэбнай дысцыпліны патрабуе прымянення інфармацыйна-камунікатывых тэхналогій на лекцыйных, семінарскіх і практычных занятках.

Тэматычна вучэбная дысцыпліна звязана з вучэбнымі дысцыплінамі «Беларуская мова (прафесійная лексіка)», «Беларуская мова (культура маўлення)», «Замежная мова (агульнае валоданне)» і інш.

У адпаведнасці з вучэбным планам на вывучэнне вучэбнай дысцыпліны «Стылістыка і культура маўлення» прадугледжана 90 гадзін, з іх 34 гадзіны – аўдыторныя заняткі. Прыкладнае размеркаванне аўдыторных гадзін па відах заняткаў: лекцый – 14 гадзін, семінарскіх заняткаў – 2 гадзіны, практычных заняткаў – 18 гадзін.

Рэкамендаванымі формамі бягучай атэстацыі студэнтаў з'яўляюцца: вуснае апытанне, рознаўзроўневыя пісьмовыя заданні, тэсты.

Формай прамежкавай атэстацыі з'яўляецца залік.

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

Уводзіны

Актуальнасць, мэта, задачы, структура вучэбнай дысцыпліны, яе месца ў сістэме фарміравання прафесійных кампетэнцый бібліятэчных спецыялістаў. Аб'ём і тэрмін вывучэння вучэбнай дысцыпліны. Формы бягучага і выніковага кантролю.

Змест вучэбнай дысцыпліны: пералік тэм лекцыйных, семінарскіх, практычных заняткаў. Віды кіруемай самастойнай работы і самастойнай работы студэнтаў. Узаемасувязь вучэбнай дысцыпліны з іншымі вучэбнымі дысцыплінамі спецыяльнасці.

Вучэбна-метадычнае і інфармацыйнае забеспячэнне вучэбнай дысцыпліны.

Тэма 1. Прадмет, задачы, змест вучэбнай дысцыпліны. Паняцце стылістычнай нормы. Тыпы стылістычных памылак.

Прадмет, задачы і змест вучэбнай дысцыпліны, яго тэарэтычная і практычная накіраванасць. Прадмет лінгвістычнай стылістыкі – функцыянальныя стылі як тыпізаваныя разнавіднасці мовы, сродкі мовы з пункту погляду іх выразнасці, мэтазгоднасці ўжывання ў розных функцыянальных стылях. Аспекты вывучэння лінгвістычнай стылістыкі: апісальная стылістыка, функцыянальная стылістыка, практычная стылістыка, стылістыка мастацкай літаратуры.

Задачи стылістыкі: характарыстыка паняцця функцыянальны стиль мовы (маўлення); вызначэнне заканамернасцяў функцыянавання мовы ў розных сферах зносін; класіфікацыя функцыянальных стыляў; узаемадзеянне стыляў і іх цэласнасць; праблема суадносін мовы мастацкай літаратуры з мовай функцыянальных стыляў; вызначэнне стылістычных нормаў і іх гістарычны характар.

Паняцце моўнай нормы. Стылістычная норма. Тыпы моўных норм (арфаэпічныя, акцэнталагічныя, арфаграфічныя, словаўтваральныя, граматычныя, пунктуацыйныя, лексічныя, стылістычныя). Дынамічная тэорыя моўнай нормы.

Варыянтнасць норм. Стылістычныя нормы – правілы ўжывання стылістычна афарбаваных лексічных адзінак, граматычных формаў, сінтаксічных канструкцый у адпаведнасці са зместам і мэтай выказвання,

умовамі кантактавання. Веданне і захаванне стылістычных нормаў з'яўляецца паказчыкам агульнай і маўленчай культуры, дапамагае пазбягаць недахопаў маўлення і цяжкасцей падчас зносін, робіць працэс камунікацыі паспяховым.

Парушэнне стылістычных норм вядзе да стылістычных памылак, сярод якіх найбольш можна вылучыць наступныя тыпы і віды:

I тып. Памылкі, звязаныя са слабым валоданнем моўнымі рэсурсамі;

2) ужыванне слоў-паразітаў;

3) ужыванне штампаваных выразаў;

4) аднастайнасць пры пабудове сінтаксічных канструкцый, якая вядзе да прымітыўнага, аднатыпнага выкладу думкі;

5) нематываванае ўжыванне нелітаратурнай лексікі (дыялектызмаў, жарганізмаў, прастамоўяў) або перанасычэнне ёю тэкстаў любога стылю.

б) пустаслоўе, шматслоўе, моўны лішак – нагнятанне слоў;

7) кантамінацыя як змешванне кампанентаў розных фразем.

II тып. Памылкі, якія выяўляюць недастаткова развіты стылістычны густ, моўнае чуццё.

III тып. Памылкі, якія надаюць мове немілагучнасць.

IV тып. Памылкі, звязаныя з парушэннем нормаў функцыянальных стыляў.

Тэма 2. Асноўныя характарыстыкі стыляў, падстыляў і жанраў: афіцыйна-справавы і навуковы стылі

Лінгвістычныя і экстралінгвістычныя фактары як аснова класіфікацыі стыляў. Паняцце падстылю і жанру. Прычыны іх размежавання на падстылі і жанры.

Афіцыйна-справавы стиль. Сфера выкарыстання, мэта і змест, характар узаемаадносін.

Прыметы стылю: афіцыйнасць, гранічная канкрэтнасць, сцісласць, дакладнасць, лагічнасць, устойлівая форма падачы фактаў.

Функцыі стылю: паведамленне, канстатацыя бясспрэчных фактаў, якія маюць практычнае значэнне ў адносінах паміж людзьмі, установамі, грамадзянамі і дзяржавай, рэгламентацыя правоў, правілаў, дзеянняў і г.д.

Заканадаўчы (уласназаканадаўчы, юрыдычны) падстыль. Закон, канстытуцыя, указ, грамадзянскія і крымінальныя акты і інш. жанры. Дыпламатычны падстыль і яго жанры: камюніке, мемарандум, нота,

міжнародны дагавор, міжнароднае пагадненне і інш. Адміністрацыйна-канцылярскі (канцылярскі) падстыль, жанры падстылю: заява, аб'ява, даручэнне, аўтабіяграфія, распіска, характарыстыка, пратакол, справаздача і інш.

Лексічныя асаблівасці стылю: абстрактная лексіка, тэматычна абумоўленая тэрміналогія, канцылярызмы (клішэ, шаблоны), назвы асоб па роду дзейнасці, заняткаў, пасадзе і інш.

Марфалагічныя асаблівасці: абстрактныя назоўнікі, у тым ліку аддзяяслоўныя назоўнікі на *-нне*, *-ццё*, суфіксы *-ік (-нік)*, *-чык* у простых і складаных назоўніках, назвах асоб; адносныя прыметнікі; інфінітыў, пры якім ужываюцца словы *неабходна*, *варта*, *тэрмінова* і інш.; субстантываваныя дзеепрыметнікі ў якасці назваў асоб і інш.

Сінтаксічныя асаблівасці стылю: складаныя сказы, сказы з дзеепрыметнікавымі і дзеепрыслоўнымі зваротамі; канструкцыі са складанымі злучнікамі, з адыменнымі прыназоўнікамі; ужыванне дзеяслоўных словазлучэнняў (дзеяслоў з назоўнікам) замест дзеясловаў; інфінітыўныя сказы са значэннем неабходнасці; адсутнасць простага і няўласна-простага мовы і інш.

Паняцце *навуковага стылю*. Сферы выкарыстання, змест, характар узаемаадносін, праяўленне аўтарскай індывідуальнасці.

Асноўная функцыя: паведамленне і тлумачэнне навуковых фактаў, вынікаў навуковых даследаванняў.

Прыметы стылю: інфармацыйнасць, аб'ектыўнасць, дакладнасць, строга лагічнасць, доказнасць, завершанасць, паўната выражэння думкі, насычанасць формуламі, умоўнымі абазначэннямі, графікамі, схемамі.

Уласна-навуковы (акадэмічны) падстыль. Манаграфія, дысертацыя, аўтарэферат, даклад і інш. жанры. Навучальны (вучэбна-навуковы) падстыль і яго жанры: падручнік, лекцыя, вучэбны дапаможнік, семінарскі даклад, курсавая і дыпломная працы; навукова-папулярны падстыль: брашура, выступленне, артыкул і інш.

Лексіка навуковага стылю: агульныя, або нейтральныя, словы; словы агульнанавуковага ўжывання; тэрміны; устойлівыя выразы навуковага маўлення; іншамоўныя словы і выразы тэрміналагічнага характару.

Марфалагічныя асаблівасці стылю: каранёвыя марфемы грэчаскага і лацінскага паходжання (*астра-*, *біблія-*, *геліё-*, *гелія-*, *мікра-*, *макра-* і інш.), суфікс *-льнік-* у словах-тэрмінах, абстрактныя і рэчыўныя назоўнікі ў форме

множнага ліку, аддзеяслоўныя назоўнікі ніякага роду з абстрактным значэннем; дзеясловы ў форме цяперашняга часу, у тым ліку з “якасным” значэннем для паказу ўласцівасцяў прымет прадметаў і з’яў і інш.

Сінтаксічныя асаблівасці стылю: разнастайныя паводле структуры складаназалежныя сказы са злучнікавай сувяззю; сказы з дзеепрыметнымі зваротамі; канструкцыі з галоўнай часткай тыпу *трэба сказаць, варта падкрэсліць* і да т.п.; пабочныя словы; аднародныя члены сказа; сказы з прамым парадкам слоў; састаўныя злучнікі, характэрныя для кніжных стыляў, расшчапленне выказніка.

Тэма 3. Асноўныя характарыстыкі стыляў, падстыляў і жанраў: публіцыстычны, мастацкі і размоўны стылі

Паняцце *публіцыстычнага стылю*. Сфера выкарыстання, змест, характар узаемаадносін, адкрытасць аўтарскай пазіцыі, творчая індывідуальнасць.

Асноўныя функцыі: інфармаванне людзей пра найважнейшыя падзеі ў нашай краіне і за мяжой, уздзеянне з мэтай выклікаць адпаведныя адносіны да фактаў, з’яў, падзей і такім чынам фарміраванне грамадскай думкі.

Прыметы публіцыстыкі: лагічнасць, фактычная дакладнасць, эмацыянальнасць, экспрэсіўнасць, вобразнасць, афіцыйнасць выкладу, пабуджальнасць.

Падстылі публіцыстычнага стылю: газетна-публіцыстычны, радыё- і тэлежурналісцкі, аратарскі (палітычнае красамоўства).

Публіцыстычныя жанры: інфармацыйныя (інфармацыя, рэпартаж, інтэрв’ю), аналітычныя (карэспандэнцыя, артыкул, рэцэнзія, агляд), мастацка-публіцыстычныя (нарыс, эсэ, замалёўка, фельетон, памфлет).

Лексічныя асаблівасці стылю: уласныя імёны з суфіксамі *-чын, -шчын*, ужыванне займеннікаў *мы, яны* са значэннем “група, супольнасць”, неазначальная форма дзеяслова ў ролі галоўных членаў сказа; наяўнасць намінацыйных сказаў; формы дзеяслова загаднага ладу; функцыянаванне ўсіх тыпаў сказаў у адпаведнасці са зместам і жанрам тэксту; сродкі экспрэсіўнага сінтаксісу; пыталыныя і клічныя сказы; простая мова.

Паняцце *мастацкага стылю*. Сфера выкарыстання, змест, характар узаемаадносін.

Эстэтычная і камунікатыўная функцыі стылю.

Падстылі мастацкага стылю: вершаваная мова ў цэлым (верш, паэма, раман і інш.); мастацка-празаічны (аповяданне, аповесць, раман і інш.); драматургічны (камедыя, драма, трагедыя і інш.).

Лексічныя асаблівасці стылю: агульнаўжывальная лексіка і словы абмежаванага ўжытку, перавага слоў з канкрэтным значэннем, пасіўная лексіка, словы іншамоўнага паходжання, стылістычна нейтральная і стылістычна афарбаваная лексіка, словы з пераносным значэннем.

Марфалагічныя асаблівасці: словы з суфіксамі суб'ектыўнай ацэнкі, складаныя словы, клічныя склон назоўніка, стылістычная сінанімія словаўтваральных і формаўтваральных моўных сродкаў.

Сінтаксічныя асаблівасці: матываванае выкарыстанне ўсяго багацця сінтаксісу (складаныя і простыя сказы; няпоўныя сказы; сказы з умоўчаннем; інверсія, сегментацыя, далучэнне; пытальныя, пабуджальныя і клічныя сказы і інш.).

Сродкі стварэння слоўнай выразнасці: сінанімы, іх віды і функцыі; амонімы, амографы, амафоны, амаформы; паранімы; антонімы, алітэрацыя і асананс.

Вобразна-выяўленчыя сродкі мовы: тропы і фігуры ў мастацкім кантэксце і іх функцыя. Вобразныя сродкі (эпітэт, параўнанне, метафара, метанімія, сінекдаха, перыфраза, фразема, гіпербала, літота і інш.). Стылістычныя фігуры (анафара, эпіфара, кальцо страфы, кампазіцыйны стык, градацыя, паралелізм, рытарычнае пытанне і інш.).

Паняцце *гутаркавага стылю*. Сфера выкарыстання, характар узаемаадносін, выяўленне індыўідуальных асаблівасцяў асобы праз мову.

Асноўная функцыя: абмен думкамі і ўражаннямі паміж удзельнікамі гутаркі. Роля інтанацыі, мімікі, жэстаў.

Прыметы гутарковага стылю: натуральнасць і прастата ў выражэнні думкі, непадрыхтаванасць, аўтаматызм, свабодны выбар моўных сродкаў, багацце і разнастайнасць інтанацыі.

Падстылі гутарковага стылю: вусны, пісьмовы (эпісталярны).

Лексічныя асаблівасці: агульнамоўны нейтральны пласт лексікі, размоўна афарбаваныя словы, прафесіяналізмы, кніжная лексіка, аказіянальныя неалагізмы; вобразныя сродкі мовы.

Марфалагічныя асаблівасці: назоўнікі, прыметнікі і іншыя часціны мовы з стылістычна маркіраванымі фармантамі; элятыў;

узаемазамяняльнасць дзеяслоўных формаў; абрэвіяцыя тэрміналагічных словазлучэнняў, субстантываты.

Сінтаксічныя асаблівасці: кароткія, часта няпоўныя сказы, словы-сказы, пабочныя і ўстаўныя канструкцыі, інверсія, зваротак, сігментацыя і далучальныя канструкцыі, клічныя, пабуджальныя і пыталныя сказы.

Тэма 4. Камунікатыўныя якасці маўлення: правільнасць і сцісласць

Вымаўленне галосных і зычных гукаў, іх спалучэнняў на сучасным этапе развіцця мовы. Прычыны парушэння арфаэпічных нормаў. Маўленчыя стылі (поўны, або кніжны; няпоўны, або размоўны, і прастамоўны) як паказчыкі агульнай культуры асобы.

Асаблівасці беларускага націску і прычыны яго нестабільнасці. Вызначэнне месца націску ў некаторых граматычных формах розных часцін мовы: націск у склонавых формах аднаскладовых назоўнікаў (адушаўлёных і неадушаўлёных) мужчынскага роду II скланення; націск у памяншальна-ласкальнай форме прыметніка, у вытворных прыметніках з суфіксамі *-ават-* (*-яват*), *-ат-*, *-ов-* (*-ёв-*), *-арн-* (*-ярн-*) і інш. у формах ступеняў параўнання; націск у зборных лічэбніках; націск у склонавых формах займеннікаў *сам* і *самы*; націск у формах загаднага ладу дзеяслова, у форме 2-й асобы множнага ліку, у прастай форме прошлага часу множнага ліку дзеяслова; націск у дзеепрыметніках і дзеепрыслоўях.

Напісанні галосных і зычных згодна фанетычнага і марфалагічнага прыцыпаў у адпаведнасці з Правапісам-2008. Асаблівасці ўдакладненняў правапісу вялікай літары. Напісанне слоў разам, праз злучок і асобна. Адметнасць напісання ўмоўных скарачэнняў і правілаў пераносу слоў.

Марфалагічныя і сінтаксічныя нормы і іх віды. Вырыянтнасць граматычных нормаў.

Адметнасці катэгорыі роду ў назоўніках: варыянтныя родавыя формы; род нескланяльных запазычаных назоўнікаў; род складанаскарочаных назоўнікаў; разыходжанні ў родзе і ліку назоўнікаў у беларускай і рускай мовах. Асаблівасці склонавых канчаткаў назоўнікаў II скланення мужчынскага роду адзіночнага ліку ў родным і месным склонах, назоўнікаў III скланення адзіночнага ліку ў творным склоне, рознаскланяльных назоўнікаў, назоўнікаў у родным склоне множнага ліку. Стылістычная роля словаўтваральных сродкаў назоўнікаў.

Утварэнне і выкарыстанне формаў ступеняў параўнання. Паняцце элятыву ў беларускай мове. Поўныя і кароткія формы прыметнікаў. Варыянты канчаткаў прыметнікаў жаночага роду. Асаблівасці склонавых канчаткаў прыналежных прыметнікаў. Спецыфіка перакладу прыметнікавых словазлучэнняў. Стылістычная адметнасць формаў суб'ектыўнай ацэнкі прыметнікаў. Утварэнне і функцыянаванне формаў прыслоўя: суб'ектыўна-ацэнных і ступеняў параўнання.

Утварэнне дробавых лічэбнікаў. Ужыванне слоў *паўтара* і *паўтары* з назоўнікамі. Суфіксы зборных лічэбнікаў. Сінтаксічная сувязь лічэбніка з назоўнікам. Асаблівасці склонавых формаў канчаткаў колькасных лічэбнікаў у творным склоне. Адхіленні ад нормы пры выбары колькаснага ці зборнага лічэбнікаў. Адметнасць ужывання лічэбнікаў у мове.

Скланенне зваротнага займенніка *сябе*. Ужыванне займеннікавых словаспалучэнняў *не хто іншы, як; не што іншае, як і ніхто іншы не; нішто іншае не*. Роля займенніка ў кантэксце. Стылістычныя асаблівасці выкарыстання займеннікаў. Варыянтнасць займеннікавых формаў у сучаснай беларускай мове.

Змяняльныя і незмяняльныя формы дзеяслова. Функцыянаванне асабовых формаў дзеяслова. Рознаспрагальныя дзеясловы. Асаблівасці ўжывання складанай формы прошлага і будучага часоў. Узаемазамыняльнасць дзеяслоўных формаў. Дзеепрыметнік (прадуктыўныя суфіксы дзеепрыметнікаў *-н-, -ан-, -ен- (-ян-), -он-, -т-*; асаблівасці перакладу дзеепрыметнікаў з рускай мовы). Дзеепрыслоўе (утварэнне і заканамернасці ўжывання). Вобразна-экспрэсіўныя магчымасці дзеяслова.

Каардынацыя галоўных членаў сказа: форма выказніка пры дзейніку, выражаным спалучэннем: а) колькаснага лічэбніка з назоўнікам; б) слоў *многа, мала, колькі, багата, некалькі, шмат* і іншых з назоўнікам; в) лічэбнікаў са словамі *гадоў, месяцаў, тыдняў, мінут, зім, летаў* і да т.п.; г) двух назоўнікаў, адзін з якіх мае значэнне пэўнай або няпэўнай колькасці (*дзесятка, пара, сотня, двойка* і інш. або *процьма, безліч, маса, група* і інш.); а таксама назоўнікамі мужчынскага роду са значэннем прафесіі, пасады, звання. Спецыфіка будовы словазлучэнняў, звязаных сувяззю кіравання. Асаблівасці перакладу сінтаксічных адзінак.

Правільнасць выбару слова. Асаблівасці выкарыстання слоў абмежаванага ўжывання ў тэкстах розных стыляў і жанраў. Функцыянаванне стылістычна-афарбаванай лексікі.

Правільнасць маўлення і фразеалагічныя нормы. Варыянтнасць фразем. Стылістычная (узуальная і аказіянальная) функцыя фразем. Устойлівыя выразы і іх пераклад. Традыцыйная і аўтарская перыфраза як сродак намінацыі.

Сцісласць (лаканічнасць) маўлення як камунікатыўная якасць, падпарадкаваная закону эканоміі моўных сродкаў, іх рацыянальнаму выкарыстанню. Лінгвістычныя і экстралінгвістычныя прычыны лаканічнасці. Моўная эканомія і моўны этыкет. Сцісласць маўлення ў кантэксце функцыянальных стыляў.

Тэма 5. Камунікатыўныя якасці маўлення: дакладнасць і лагічнасць

Дакладнасць як камунікатыўная якасць, абумоўленая адпаведнасцю сэнсавага боку маўлення прадметнай рэчаіснасці. Дакладнасць словаўжывання. Суадносіны сінаніміі і дакладнасці маўлення, многазначнасці і дакладнасці выказвання, параніміі і дакладнасці. Дакладнасць маўлення і тэрмінасістэмы. Пошук і выбар адпаведнага слова ў перакладах, хрэстаматыях, лексікаграфічных даведніках. Дакладнасць у кантэксце функцыянальных стыляў. Прычыны парушэння дакладнасці маўлення.

Лагічнасць як камунікатыўная якасць, абумоўленая акрэсленасцю, паслядоўнасцю выказвання, доказнасцю аргументаў і абгрунтаванасцю вывадаў. Экстралінгвістычныя і лінгвістычныя ўмовы лагічнасці. Лагічнасць зместу ў звышфразавых адзінствах. Лагічнасць у кантэксце функцыянальных стыляў. Матываванае парушэнне лагічнасці ў мастацкім стылі.

Тэма 6. Камунікатыўныя якасці маўлення: чысціня, дарэчнасць

Чысціня маўлення як адпаведнасць яго моўнай норме, незасмечанасць яго нелітаратурнымі словамі (дыялектызмамі, жарганізмамі і інш.), іншамоўнымі словамі, канцылярызмамі і штампамі, словамі-паразітамі. Патрабаванні да ўжывання неалагізмаў. Парушэнне чысціні маўлення як сродак індывідуалізацыі мовы персанажаў.

Дарэчнасць як камунікатыўная якасць, якая прадугледжвае ўжыванне моўных сродкаў у адпаведнасці з сітуацыяй (лагічна-эмацыянальным зместам, а таксама складам слухачоў/чытачоў). Тыпы маўленчай дарэчнасці: кантэкстуальная, стылявая, сітуацыйная і асобасна-псіхалагічная. Маўленчы этыкет як катэгорыя дарэчнасці маўлення.

Тэма 7. Камунікатыўныя якасці маўлення: багацце, выразнасць і вобразнасць

Багацце маўлення як аптымальная насычанасць выказвання разнастайнымі лексіка-фразеалагічнымі, марфалагічнымі, сінтаксічнымі элементамі, іх варыянтамі ў адпаведнасці з сітуацыяй, ідэйна-эмацыянальным зместам. Нераўнамернасць выкарыстання моўнага багацця ў функцыянальных стылях.

Выразнасць маўлення як камунікатыўная якасць, што дазваляе падтрымліваць увагу, цікаўнасць слухача/чытача, уплываць на яго думкі і пачуцці. Умовы маўленчай выразнасці. Фанетычныя сродкі выразнасці і мілагучнасці маўлення. Вобразныя сродкі мовы і сродкі стварэння слоўнай выразнасці. Фразеалогія як крыніца маўленчай выразнасці. Граматычныя сродкі экспрэсіўнасці. Паралінгвістычныя сродкі выразнасці. Нераўнамернасць рэалізацыі выразнасці маўлення ў функцыянальных стылях.

Вобразнасць маўлення як камунікатыўная якасць, заснаваная на пераносным значэнні слова. Тропы і фігуры як маўленчыя адзінкі, якія забяспечваюць адметнасць мовы мастацкага стылю. Агульнамоўныя і індывідуальна-аўтарскія разнавіднасці вобразных сродкаў мовы. Вобразнасць кніжных (публіцыстычнага, навуковага, афіцыйна-справавога) і гутарковага стыляў.

Тэма 8. Напісанне / падбор тэксту і яго стылістычны аналіз.

Прыкладны парадак стылістычнага аналізу тэксту:

1. Стыль.
2. Змест і ідэя тэксту.
3. Сфера выкарыстання (афіцыйнае справаводства, навука, вытворчасць, адукацыя, культура, грамадска-палітычная, эстэтычная, бытавая і інш.).
4. Форма зносін (пісьмовая / вусная, маналагічная / дыялагічная ці інш.).
5. Мэта (выражэнне волі, канстатацыя, паведамленне інфармацыі, эмацыянае / сацыяльна-эстэтычнае ўздзеянне, камунікацыя).
6. Характар узаемаадносін (афіцыйны / неафіцыйны).
7. Падстыль.
8. Жанр.
9. Фанетычныя асаблівасці (пры наяўнасці).
10. Лексічныя асаблівасці.

11. Фразеалагічныя асаблівасці (пры наяўнасці).
12. Марфалагічныя асаблівасці.
13. Сінтаксічныя асаблівасці.
14. Сродкі выразнасці.
15. Вобразна-выяўленчыя сродкі (пры наяўнасці).
16. Асаблівасці кампазіцыі тэксту (наяўнасць мовы аўтара і персанажаў, структура тэксту: выдзяленне сэнсавых частак, іх суадносіны, характар рубрыкацыі, наяўнасць рэквізітаў і інш.).
17. Парушэнне нормаў літаратурнай мовы (матываванае / нематываванае), яго прычыны і мэты.
18. Асаблівасці рытмічнай арганізацыі тэксту (пры аналізе вершаваных тэкстаў – асаблівасці рыфмы і памеру).

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ

№ п/п	Назва тэмы, раздзела	Колькасць аудыторных гадзін			Колькасць гадзін КСР	Форма кантролю ведаў
		Лекцыі	Семінарска заняці	Практычныя заняці		
	Уводзіны	0,5				
1.	Прадмет, задачы, змест вучэбнай дысцыпліны Стылістычная норма. Тыпы стылістычных памылак	1,5		2		
2.	Асноўныя характарыстыкі стыляў, падстыляў і жанраў: афіцыйна-справавы і навуковы стылі	2		2		
3.	Асноўныя характарыстыкі стыляў, падстыляў і жанраў: публіцыстычны, мастацкі і размоўны стылі	2		2		
4.	Камунікатыўныя якасці маўлення: правільнасць і сцісласць	2		2		
5.	Камунікатыўныя якасці маўлення: дакладнасць, і лагічнасць	2		2		
6.	Камунікатыўныя якасці маўлення: чысціня, дарэчнасць	2		2		
7.	Камунікатыўныя якасці маўлення: багацце, выразнасць і вобразнасць	2		2		
8.	Напісанне / падбор тэксту і яго стылістычны аналіз		2		4	Стылістычны аналіз тэксту
	Усяго	14	2	14	4	

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

Літаратура

Асноўная

1. Багамолава, А. М. Стылістыка і культура беларускага маўлення / А. М. Багамолава, Г. К. Семянькова. – Мінск : РІВШ, 2023. – 392 с.
2. Лепешаў, І.Я. Асновы культуры мовы і стылістыкі. / І.Я.Лепешаў. – Мн.: Універсітэцкае, 1989. – 205 с.
3. Старасценка, Т.Я. Стылістыка беларускай мовы: вучэб.-метадыч. дапам. / Т.Я. Старасценка, В.В. Урбан, Ф.С. Шумчык. – Мн.: БДПУ, 2010. – 219 с.

Дадатковая

1. Абабурка, М.В. Культура беларускай мовы / М.В.Абабурка. – Мн.: Вышэйш. шк., 1994. – С. 15-27
2. Асновы культуры маўлення і стылістыкі: Вучэб. дапам. / Пад рэд. У.В.Анічэнкі. – Мн.: Універсітэцкае, 1992. – С. 148-245.
3. Болотнова Н.С. Филологический анализ текста : учеб. пособие / Н.С. Болотнова. — 4 е изд. — М. : Флинта : Наука, 2009. — 520 с.
4. Іўчанкаў, В. Дыскусія беларускіх СМІ. Арганізацыя публіцыстычнага тэксту / В. Іўчанкаў. – Мінск: БДУ, 2003. – 257 с.
5. Каўрус, А.А. Дакумент па-беларуску: Справаводства. Бухгалтэрыя. Рыначная эканоміка / А.А.Каўрус. – Мн.: Нар. асвета, 1994. – 207 с.
6. Купина, Н. А. Креативная стилистика : учеб. пособие / Н. А. Купина. – 3-е изд., стер. – М. : Флинта : Наука, 2017. – 181 с.
7. Пісарэнка, А. М. Стылістыка беларускага мастацкага маўлення / А. М. Пісарэнка ; М-ва культуры Рэсп. Беларусь, Беларус. дзярж. ун-т культуры і мастацтваў. – Мінск : БДУКМ, 2020. – 263 с.
8. Пісарэнка, А. М. Філалагічны аналіз мастацкага тэксту : вучэб. дапам. / А. М. Пісарэнка. – Мінск : Нар. асвета, 2017. – 175 с.
9. Пісарэнка, А.М. Функцыянальная стылістыка беларускай мовы. – А.М.Пісарэнка. – Мн.: Бел. дзярж. ун-т культуры, 2003. – С. 12-86.
10. Рахманін, Л. В. Стилистика деловой речи и редактирование служебных документов : учеб. пособие / Л. В. Рахманін, Издательство: М. : ФЛИНТА : Наука, 2012. – 256 с.
11. Романова, Н.Н. Стилистика и стили: учеб. пособие; словарь / Н.Н. Романова, А.В. Филиппов. – М.: Флинта: МПСИ, 2006. – 416 с.
12. Станкевіч, А. А. Рыторыка: вучэбны дапаможнік / А. А. Станкевіч. . – Мн.: РІВШ, 2010. – 316 с.

13. Тамашэвіч, Т.І. Асновы культуры мовы: тэксты лекцый: у 2 ч. / Т.І. Тамашэвіч. – Гродна: Гродз. дзярж. ун-т, 1985. – Ч.1. – 69 с.; Ч. 2. – 69 с.
14. Цікоцкі, М.Я. Стылістыка беларускай мовы: вучэб. дапам. для фак. журналістыкі / М.Я. Цікоцкі. – 2-е выд., перапрац. і дап. – Мн.: Універсітэцкае, 1995. – 294 с.
15. Юрэвіч, А.К. Стылістыка беларускай мовы: вучэб. дапам. / А.К. Юрэвіч. – Мн.: Выш. шк., 1992. – 288 с.

Слоўнікі:

1. Арашонкава Г.У. Кіраванне ў беларускай і рускай мовах: Слоўнік-даведнік / Г.У.Арашонкава, В.П. Лемцюгова.– Мн.: Выш. школа, 1991. – 303 с.
2. Арфаэпічны слоўнік беларускай мовы / нац. акад. навук Беларусі [і інш.]; уклад.: В. П. Русак [і інш.]; рэдкал.: В. П. Русак, Ю. С. Гецэвіч, С. І. Лысы. – Мінск: Беларуская навука, 2017. – 757 с.
3. Беларускі арфаграфічны слоўнік - 3-е выд., выпр., нов. арфаграф. напіс.
Уклад. Л. П. Кунцэвіч, І. У. Кандраценя ; пад рэд. А. А. Лукашанца. – Мн.: Белар. навука, 2012. – 695 с.
4. Булыка, А.М. Слоўнік іншамоўных слоў: У 2 т. / А.М.Булыка. – Мн.: Бел. Эн., 1999.
5. Гаўрош, Н.В. Слоўнік эпітэтаў беларускай мовы / Н.В.Гаўрош. – Мн.: Выш. школа, 1998. – 603 с.
6. Грабчыкаў, С.М. Слоўнік паронімаў беларускай мовы / С.М.Грабчыкаў. – Мн.: Нар. асв., 1994. – 478 с.
7. Граматычны слоўнік назоўніка / Нац. акад. навук Беларусі, цэнтр даслед. беларус. культуры, мовы і літ., філ. “Ін-т мовы і літ. імя Якуба Коласа”; уклад. Г. У. Арашонкава [і інш.]; навук. рэд. В. П. Русак. – 2-е выд. дапрац., – Мінск : Беларус. навука, 2013. – 1245 с.
8. Клышка, М.К. Слоўнік сінонімаў і блізказначных слоў / М.К.Клышка. – Мн.: ПУП “Радыёла-плюс”, 2005. – 672 с.
9. Лазоўскі, М.У. Слоўнік антонімаў беларускай мовы / М.У.Лазоўскі. – Мн.: Універсітэцкае, 1994. – 354 с.
10. Лепешаў, І.Я. Фразеалагічны слоўнік беларускай мовы: У 2 т. / І.Я.Лепешаў. – Мн.: Бел Эн, 1993.
11. Русско-белорусский словарь : в 3 т. / под ред. А. А. Лукашанца. – Мінск : Беларус. энцыкл. імя П. Броўкі, 2012. – Т. 1. – 880 с. ; Т. 2. – 1087 с. ; Т. 3. – 960 с.
12. Слоўнік цяжкасцяў беларускай мовы / Б.А.Плотнікаў, В.П.Трайкоўская. – Мн.: Кніжны Дом, 2004. – 544 с.
13. Старычонак, В.Д. Слоўнік амонімаў беларускай мовы / В.Д.Старычонак. – Мн.: Выш. школа, 1991. – 255 с.

14. Сцяцко П.У. Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў / П.У.Сцяцко, М.Ф.Гуліцкі, Л.А.Антанюк. – Мн.: Выш. школа, 1990. – 222 с.
15. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы : больш за 65 000 слоў / Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа ; [уклад.: І. Л. Капылоў і інш.] ; пад рэд. І. Л. Капылова. – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 2016. – 968 с.
16. Шкраба І. Крынічнае слова: беларускія прыказкі і прымаўкі / І.Шкраба, Р.Шкраба. – Мн.: Маст. літ., 1987. – 286 с.
17. Шкраба І.Р. Самабытнае слова: Слоўнік беларускай безэквівалентнай лексікі (у рускамоўным дачыненні) / І.Р.Шкраба. – Мн.: Бел Эн, 1994. – 234 с.
18. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. – Т. 1-8. – Мн.: Навука і тэхніка, 1979-1993.

Метадычныя рэкамендацыі па арганізацыі і выкананні самастойнай работы студэнтаў па вучэбнай дысцыпліне

Самастойная работа студэнтаў, якія асвойваюць адукацыйныя праграмы вышэйшай адукацыі, разглядаецца як мэтанакіраваная, унутрана матываваная, структураваная і карэкціруемая самімі суб'ектамі адукацыйнага працэсу дзейнасць па пошуку інфармацыі, яе адборы, сістэматызацыі, ацэнцы, апрацоўцы і далейшым выкарыстанні ў вучэбнай і навукова-даследчай дзейнасці з мэтай павышэння сваіх прафесійных кампетэнцый.

У працэсе вывучэння вучэбнай дысцыпліны “Стылістыка і культура маўлення” самастойная работа студэнтаў падзяляецца на кіруемую самастойную працу, якая ажыццяўляецца непасрэдна пад кіраўніцтвам прафесарска-выкладчыцкага складу па загадзя распрацаваным плане і ўсталяваным тэрмінах, і на самастойную працу, якая арганізуецца самімі студэнтамі з улікам асобнай зацікаўленасці. Кіруемая самастойная работа прадугледжвае пазааўдыторнае вывучэнне студэнтамі асобных тэм вучэбнай праграмы з наступным прадастаўленнем вынікаў дадзенай дзейнасці ў выглядзе рэфератаў, табліц, эсэ, вершаваных тэкстаў, мультымедычных прэзентацый, міні-гласарыяў або планаў-канспектаў з нарматыўнымі / ненарматыўнымі маўленчымі фактамі. Самастойная работа студэнтаў накіравана на актыўнае вывучэнне матэрыялу па навучальнай дысцыпліне з мэтай атрымання дадатковай інфармацыі. Выкананне заданняў, якія выносяцца на кіруемую самастойную работу, прадугледжвае выкарыстанне навуковых прац айчынных і замежных вучоных, размешчаных у электронных інфармацыйных рэсурсах Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў (Рэпазіторый БДУКіМ (repository.buk.by); сістэмах («Універсітэцкая бібліятэка онлайн», «ЛАНЬ»), навуковых электронных бібліятэках (ELIBRARY.RU), прафесійных перыядычных выданняў: «Бібліятэчны свет», «Роднае слова», «ЛіМ», «Культура», інфармацыйна-даведачным партале – LIBRARY.RU. Для самастойнага вывучэння праблемнага поля вучэбнай дысцыпліны студэнтам рэкамендуецца ажыццяўляць аналіз маўленчых адзінак, ужытых на шыльдах будынкаў, у рэкламных роліках, на цэнніках тавараў ці інш.

Пералік сродкаў дыягностыкі вынікаў вучэбнай дзейнасці, якія выкарыстоўваюцца.

Для дыягностыкі ўзроўню ведаў, уменняў і навыкаў, атрыманых студэнтамі ў працэсе вывучэння вучэбнай дысцыпліны “Стылістыка і культура маўлення”, праводзіцца залік. Атэстацыя студэнтаў ажыццяўляецца з улікам акадэмічнай актыўнасці студэнтаў на лекцыйных, семінарскіх і практычных занятках, а таксама з улікам выкананых імі вучэбных заданняў у рамках кіруемай самастойнай работы.

Асноўнымі відамі кантролю, якія забяспечваюць высокую ступень дыягностыкі ўзроўню ведаў, уменняў і навыкаў студэнтаў па вучэбнай дысцыпліне, з'яўляюцца:

– карэкціруючы кантроль: экспрэс-апытанне ў вуснай або пісьмовай форме па загадзя распрацаваных пытаннях,

– канстатуючы кантроль: ацэнка выступленняў студэнтаў з дакладамі і паведамленнямі на семінарскіх занятках, праверка пісьмовай работы (эсэ, рэферат, публічнае выступленне) або мультымедыяных прэзентацый;

– самакантроль: ажыццяўляецца самім студэнтам у форме аналізу ўзроўню сваёй падрыхтоўкі ў параўнанні з аднагрупнікамі;

– бягучы кантроль ведаў вуснае апытанне;

– прамежкавы кантроль ведаў – залік.

Для ацэнкі якасці самастойнай работы студэнтаў ажыццяўляецца сістэматычны кантроль за яе выкананнем шляхам праверкі выкананых студэнтамі заданняў ва ўстаноўлены выкладчыкам тэрмін.